

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Od redaktorki

Author: Nina Nowara-Matusik

Citation style: Nowara-Matusik Nina. (2019). Od redaktorki. W: N. Nowara-Matusik (red.), "Jeszcze o artyście (i sztuce) : w literaturze, kulturze i nieopodal" (S. 7-12). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

Od redaktorki

Prezentowany tom jest pokłosiem polsko-niemieckiej interdyscyplinarnej konferencji *Być artystą i mówić o artyście. W kręgu problematyki artystowskiej w niemieckich i polskich tekstach kultury/Künstler sein und über den Künstler sprechen. Das Problem des Künstlertums in deutschen und polnischen Kulturtexten*, zorganizowanej przez Instytut Filologii Germańskiej Uniwersytetu Śląskiego w dniach 16–17 listopada 2017 roku w Katowicach. Celem konferencji było podjęcie ukierunkowanej interdyscyplinarnie i transkulturowo refleksji nad fenomenem artysty oraz adekwatnością stosowanego w jego opisie języka. Mnogość podjętych w tym kontekście zagadnień (w obradach wzięło udział ponad 40 badaczy z różnych ośrodków akademickich w Polsce i w Niemczech) pozwala stwierdzić, iż – wbrew pozorom – jest to wciąż aktualny i frapujący problem badawczy. Pomieszczone w tomie studia dają siłą rzeczy wgląd w zaledwie pewien wycinek¹ obszaru badawczego, jaki wyznacza zagadnienie artysty (i sztuki) w literaturze i kulturze, a także w przestrzeni z nimi sąsiadującej². Zagospodarowanie tak rozległego obszaru badań

¹ Niektóre referaty wygłoszone podczas konferencji oraz wybrane teksty zebrane w niniejszej książce zostały opublikowane w tomie *Facetten des Künstler(tum)s in Literatur und Kultur. Studien und Aufsätze*. Hg. Nina NOWARA-MARUSIK, Berlin 2019 w wydawnictwie Peter Lang Verlag, któremu niniejszym dziękuję za zgodę na publikację przekładów – N.N.-M.

² Tytuł tomu nawiązuje tym samym do publikacji: *Stereotypy w literaturze: i tuż obok*. Pod red. Włodzimierza BOLECKIEGO i Grzegorza GAZDY. Warszawa 2003.

wydaje się bowiem niemożliwe, zwłaszcza że już sama próba zdefiniowania pojęcia „artysta” (w niemieckojęzycznym kręgu kulturowym słowo „Künstler” oznacza człowieka tworzącego kreatywnie dzieła sztuki, w szerokim tego słowa znaczeniu) oraz określenia jego pozycji w polu sztuki – by użyć nomenklatury Pierre’a Bourdieu³ – okazuje się przedsięwzięciem skomplikowanym. Postać artysty pociąga za sobą cały kompleks zróżnicowanych problemów: począwszy od indywidualnych uwarunkowań osobowości twórcy, poprzez czynniki wpływające na jego rozwój, często ambiwalentną kwestię talentu jako specjalnego daru lub też przekleństwa; analiza opiera się zaś niemal zawsze na relacji artysta a społeczeństwo i stosunku do własnej twórczości. Nie mniej problematyczne jest zdefiniowanie terminu „sztuka”, w swojej istocie płynnego, podlegającego nieustannym przemianom i w konsekwencji redefinicjom. Rozumiana w możliwie szerokim sensie jako wytwór działalności artystycznej jest nieodzowną składową dyskursu o artyście, jego oczywistym uzupełnieniem i dopełnieniem. Wielość i różnorodność zagadnień związanych z problematyką artystowską nie ułatwia jednak, a być może wręcz uniemożliwia, dokonanie ostatecznych ustaleń, a z pewnością implikuje ich subiektywizm.

Należy zatem już w wstępie zaznaczyć, iż w niniejszym tomie problematyka artysty i sztuki jest rozpatrywana głównie z punktu widzenia filologa. Z tej perspektywy artysta jest postrzegany jako bohater, motyw bądź temat tekstu literackiego, czy też, w sensie szerszym, tekstu kultury. W ujęciu filologicznym jest on tradycyjnym składnikiem światów przedstawionych, immanentnym elementem estetycznego dyskursu wewnątrztekstowego, pełniącym różnorakie funkcje. Tak pojmowanego artystę możemy zatem uznać albo za nośnik treści będących odbiciem procesów historycznoliterackich, za rezonans tzw. ducha epoki czy też indywidualnych predylekcji powołującego go do życia autora, albo poszukiwać w nim ahistorycznych, uniwersalnych sensów, aktualizuj-

³ Por. P. BOURDIEU: *Reguły sztuki. Geneza i struktura pola literackiego*. Tłum. A. ZAWADZKI. Kraków 2011.

jących się każdorazowo w procesie lektury. Wyznaczone tym sposobem ramy dyskursu o artyście (i sztuce) nie są jednak tutaj traktowane normatywnie – wręcz przeciwnie: autorzy zabierający głos w książce reprezentują bowiem różnorakie stanowiska badawcze, wychodząc od bardzo szerokiego rozumienia pojęć artysta i sztuka, i dokonując ich kontekstualizacji w różnorodnych dyskursach.

Rozprawy, jakie czytelnik odnajdzie w tej książce, są zarówno propozycjami odczytań tekstów lepiej i mniej znanych, jak i próbami przybliżenia sylwetek twórców historycznych i fikcyjnych, wywodzących się z różnych epok, począwszy od średniowiecza, a kończąc na współczesności, co znajduje odbicie w strukturze książki: poszczególne rozdziały zostały bowiem uporządkowane według klucza chronologicznego. I tak Joanna Godlewicz-Adamiec przybliży sylwetkę średniowiecznego twórcy Oswalda von Wolkenstein, sytuując swoje rozważania na szerokim tle społeczno-kulturowym oraz dokonując dekonstrukcji mitów narosłych wokół wyobrażeń o artystach średniowiecza. W kręgu średniowiecznej sztuki oraz jej współczesnej recepcji porusza się również Elwira Poleszczuk, która na przykładzie powieści historycznej *Der Sünderchor* Claudii i Nadji Beinert śledzi mechanizm „uwspółcześniania” twórców epok dawnych. W podobnym kierunku podąża Katarzyna Szczerbowska-Prusevicius, przyglądając się sposobom kreowania postaci Mozarta w pochodzących z różnych epok anegdotach o genialnym twórcy. Dokonujący się już w średniowieczu proces indywidualizacji artysty znajduje swoją kontynuację w poetyce i twórczości okresu burzy i naporu, nazywanej także epoką geniusza. Kulminacją owego procesu jest epoka romantyzmu, do której estetyki, zasadzającej się w dużej mierze na apologii geniusza, wprowadza Hannelore Scholz-Lübbering. Na przykładzie postaci muzyka Josepha Berglingera – bohatera *Serdecznych wyznań rozmiłowanego w sztuce braciszka zakonnego*, romantycznego *Künstlerroman* pióra Heinricha Wackenrodера oraz Ludwiga Tiecka – badaczka przygląda się rozdartej osobowości twórcy romantycznego i omawia romantyczną koncepcję sztuki, z której czerpać będą później także moderniści. Do modernistycznego

dyskursu o artyście wprowadza tekst Katrin Wellnitz, czyniąc główną osią naukowej refleksji problem relacji między Bogiem a twórczą jednostką i egzemplifikując go twórczością liryczną Rainera Marii Rilkego oraz mniej znanego w Polsce poety, Oskara Loerkego. Chyba najbardziej znanemu polskiemu twórcy dwudziestolecia międzywojennego – Julianowi Tuwimowi – poświęca swój tekst Emilia Drabik. W oparciu o wybrane utwory poetyckie rekonstruuje jego poglądy na rolę artysty i sztuki, odwołując się przede wszystkim do kontekstu biograficznego. O modernistycznych powinowactwach artystycznych na styku różnych sztuk (literatury i malarstwa) pisze z kolei Agnieszka Mazur, rekonstruując proces recepcji Edvarda Muncha w wybranych esejach Stanisława Przybyszewskiego. Powinowactwa poglądów estetycznych twórców wywodzących się z różnych epok – Georga Büchnera oraz Stanisławy Przybyszewskiej – interesują z kolei Martę Krystynę Tylkowską. Badaczka omawia nie tylko wpływ, jaki wywarła twórczość niemieckiego pisarza na rozwój artystyczny polskiej pisarki, ale także podobny sposób kreowania postaci wybitnej jednostki uwikłanej w historię. Modernistyczny dyskurs o artyście (artystce) jest również przedmiotem zainteresowania Niny Nowary-Matusik, która z perspektywy genderowej bada realizację motywu aktorki w opowiadaniu *Nie-Komediantka* Heleny Orlicz-Garlikowskiej oraz w tekście *Die Komödiantin Dora X.*, nieznanego w Polsce austriackiej pisarki L. Andro. W blok rozważań poświęconych powojennej oraz współczesnej tematyce artystowskiej wprowadza Katarzyna Smyczek, która przybliży próby wytyczania granic twórczej jednostce oraz jej dziełu, rekonstruując proces ingerencji cenzury w tekst utworu satyrycznego *Szopka 1956* pióra Ryszarda Wierzbowskiego i Marka Grońskiego. Uwikłanie artysty w pole władzy – by ponownie odwołać się do nomenklatury Pierre’a Bourdieu – jest z kolei przedmiotem naukowego namysłu Magdaleny Latkowskiej, która na przykładzie Niemieckiej Republiki Demokratycznej daje syntetyczny ogląd ukształtowanej autorytarnie przestrzeni społeczno-polityczno-artystycznej. Jednostkowe losy twórcy poruszającego się w owej przestrzeni – nieco dzisiaj zapomnianego prozaika,

eseisty i poety Franza Fühmanna – są natomiast przedmiotem refleksji Małgorzaty Dubrowskiej. Jej uwaga skupia się na kwestii artystycznej i osobistej klęski, do jakiej przyznał się pisarz, rekapitulując swoje życie, oraz na problemie prawdy jako naczelnego tematu jego twórczości. W centrum zainteresowania Beate Sommerfeld znajdują się ekfrazy będące immanentą składową dyskursu artystowskiego w powieści *brüht oder Die seufzenden Gärten* Friederike Mayröcker. Za ich pomocą austriacka pisarka kształtuje w swojej powieści intermedialne i intertekstualne światy wyobrażone, wychodzące poza granice przypisywane tradycyjnie sztuce słowa. Ideowe uwikłania młodych intelektualistów – artystów *in spe* – członków niemieckiej grupy terrorystycznej RAF są z kolei obiektem dociekań Marka Krysia, który na przykładzie filmu Andresa Veila *Jeśli nie my, to kto?* przybliży historię formowania się grupy z perspektywy historycznofilmowej oraz społecznej.

Traktując wszystkie zebrane tutaj teksty jako jedną całość, można uznać je za wielopłaszczyznowy i wieloaspektowy polilog, w którym każdy głos wypowiada się w sposób indywidualny i równorzędny, stanowiąc istotny element wartości wspólnej, jaką jest refleksja o artyście i sztuce. Pojęcie artysty staje się tym samym ważnym spoiwem procesu wymiany myśli, zaś w procesie tym nie mniej ważny jest jego transnarodowy wymiar – w tym przypadku polsko-niemiecki i *vice versa* – oraz gest transgresji, leżący przecież u podstaw bycia artystą. Tak ukierunkowany dyskurs o artyście – stawiający na dialogowość i transnarodowość – pozwala bowiem wyjść poza własny horyzont badawczy oraz, przywołując Gadamera, znaleźć „to, co wspólne, również pośród tego, co różnicowane”⁴. Niniejsza publikacja pragnie pełnić właśnie taką funkcję: pomostu pomiędzy tym, co znane i nieznanie, własne i obce, pozwalającego być może zbliżyć się do poznania istoty, czy też, mówiąc bardziej poetycko, do zgłębienia zagadki bycia artystą, od której już niedaleko do refleksji o byciu człowiekiem.

⁴ H.-G. GADAMER: *Aktualność piękna. Sztuka jako gra, symbol i święto*. Warszawa 1993, s. 15.

* * *

Ta książka zawdzięcza swój ostateczny kształt uważnej lekturze oraz konstruktywnym uwagom recenzentów: Pana dr. hab. prof. ATH Ireneusza Gielaty oraz Pana dr. hab. Piotra Kociumbasa, którym niniejszym składam serdeczne wyrazy podziękowania. Za ocenę nadesłanych tekstów dziękuję także Pani dr hab. Joannie Szczęk. Za podjęcie się trudu tłumaczenia tekstów niemieckojęzycznych na język polski dziękuję mojej jak zwykle niezawodnej Koleżance dr Monice Blidy oraz mojemu drogiemu Koledze dr. Krzysztofowi Kłosowiczowi. Podziękowania należą się wreszcie wszystkim Autor(k)om zebranych tutaj tekstów, przede wszystkim za cierpliwość oraz nieustanną gotowość do współpracy. Mam nadzieję, że jej owoc przyniesie nie tylko nam dużą satysfakcję.

Nina Nowara-Matusik